

УДК 37. 091. 4 Сухомлинський

КУЛЬТУРОВІДПОВІДНЕ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Егор ТИЩЕНКО (Луганськ)

У статті розглянуто проблему формування творчої особистості в процесі культуровідповідного виховання школярів у педагогічній теорії й практиці В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: культуровідповідне виховання; творча особистість; педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського.

В статье рассматривается проблема формирования творческой личности в процессе культуросообразного воспитания школьников в педагогической теории и практике В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: культуросообразное воспитание, творческая личность, педагогическое наследие В. Сухомлинского.

Разом із соціальними, економічними, ідеологічними та політичними змінами в нашій державі вітчизняних педагогів усе більше турбують питання виховання творчої особистості. З цього приводу виникають роздуми щодо ролі різних виховних ідей та принципів у педагогіці XXI століття, які сприяють розвитку творчих якостей учнів. Нашу увагу привернула ідея культуровідповідного виховання особистості та її роль у формуванні творчих якостей дітей та молоді в педагогічній теорії й практиці В. О. Сухомлинського.

Як відомо, формування творчої особистості полягає в розвитку її талантів, високих моральних якостей і культурного потенціалу, тому важливе значення має звертання до новаторських педагогічних здобутків В. О. Сухомлинського, використання його ідей щодо культуровідповідного виховання як засобу розвитку творчих якостей учнів.

Слабка сучасна теоретична розробка ідей культуровідповідності виховання та її ролі у формуванні творчих якостей особистості потребує вивчення та розкриття всіх її аспектів: філософського, культурологічного і педагогічного. Враховуючи нові суспільні вимоги щодо української освіти, на нашу думку, слід проаналізувати теоретичну й практичну значущість ідей культуровідповідності творчого розвитку дітей та молоді в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

Особливий внесок у дослідження педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського зроблено в наукових працях за такими аспектами, як-от: «Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського» (Г. Л. Бондаренко), «Розвиток В. О. Сухомлинським теорії і практики виховання в учнівському колективі» (Г. В. Бучківська), «Народність як принцип виховання у педагогічній науці другої половини XIX – XX століття» (Н. М. Горбатюк), «Трудова підготовка учнів сільської школи у центральному регіоні України (друга половина XX ст.)» (Н. А. Калініченко), «Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині

В. О. Сухомлинського» (В. К. Кіндрат), «Моральне виховання старших підлітків в умовах поліетнічного учнівського середовища загальноосвітньої школи» (В. В. Колкунова), «Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського» (Т. Д. Кочубей), «Принцип природовідповідності виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського» (В. О. Кравцов), «Виховання школярів засобами мистецтва у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського» (І. П. Наливайко), «Розвиток ідей В. Сухомлинського з формування творчої особистості школяра в педагогічній теорії та практиці сучасної школи» (Ю. Г. Новгородська), «Фізичне виховання в спадщині українських педагогів (друга пол. XIX – перша пол. XX століття)» (А. М. Окопний), «Українська література як навчальний предмет у спадщині В. О. Сухомлинського» (Л. П. Пархета), «Педагогічна система В. О. Сухомлинського в науковому доробку вітчизняних учених» (О. В. Сараєва), «Проблема емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В. О. Сухомлинського» (Н. В. Тарапака), «Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В. О. Сухомлинського» (Г. М. Ткаченко).

Ідеї культуровідповідності виховання досліджували А. Асмолов, Е. Баллер, М. Бахтін, І. Бецький, В. Біблер, Є. Бондаревська, І. Бусласв, Л. Виготський, О. Газман, І. Герbart, І. Гессен, Дж. Горер, А. Дістервег, Г. Іванова, А. Іващенко, П. Каптерев, А. Кардінер, І. Кон, Д. Локк, М. Мід, В. Мухіна, Н. Новікова, В. Сорока-Росинський, В. Сітаров, К. Ушинський, Е. Еріксон та інші. Наприклад, серед вітчизняних і зарубіжних філософів існує думка про те, що викладачам необхідно застосовувати ціннісний підхід під час культуровідповідного виховання особистості, тобто враховувати людську діяльність та цінності, завдяки яким визначається поведінка людини.

У сучасній педагогіці та наукових дослідженнях різних учених ідеї

культуровідповідного виховання творчої особистості викликають суперечності у традиційній системі освіти кінця ХХ початку ХХІ століть. Одні науковці вважають, що через культурну кризу суспільства, у якій відбуваються постійні зміни в релігійному, духовному, матеріальному, мовному, мистецькому та інших складових культурного надбання України і глобалізацією культури загалом спостерігається негативний вплив на умови реалізації ідей культуровідповідного виховання творчої особистості в сучасному освітньому процесі; інші педагоги відстоюють протилежну точку зору, у якій зазначаються переваги полікультурного розвитку суспільства.

Мета нашої статті полягає в розкритті новаторства В. О. Сухомлинського в обґрунтуванні сутності та змісту культуровідповідного виховання творчої особистості.

Серед багатьох визначень культуровідповідного виховання особистості, які зустрічаються в науковій літературі, остаточного формулювання не існує, але всі вони мають безпосереднє відношення до виховання творчих якостей особистості.

Ідеї культуровідповідного виховання мають своїм змістом формування системи соціокультурних рис, якостей і компетентностей, притаманних типовому представнику певної національно-етнічної спільноти, що склалася історично, і які забезпечують ефективне виконання ним соціальних, особистісних та професійних ролей і функцій.

На нашу думку, об'єктивне визначення культуровідповідності виховання в загальнопедагогічному сенсі будується на зв'язку навчально-виховного процесу з культурно-історичними традиціями, умовами життя й діяльності, надбаннями матеріальної та духовної культури певного народу (нації).

У вузькопедагогічному значенні культуровідповідність виховання – це процес та результат відтворення соціальними інститутами національно своєрідного типу особистості, яка ідентифікує себе на основі світогляду, мови та культури свого народу, співвідносить своє індивідуальне «я» з певною соціальною спільнотою, її історичними цілями, цінностями та ідеалами, особливостями національного характеру й поведінки, формами духовно-практичної діяльності тощо.

Таким чином, зміст культуровідповідного виховання складають чотири змістовно-структурні блоки. Когнітивний блок включає систему знань, поглядів, переконань, уявлень про природу, суспільство та людину, що складають національну картину світу, тобто відтворюють особистість, переважно, з культурологічних позицій певного народу, але не відкидають

світоглядні моделі інших народів, цивілізацій та культур. До ядра аксіологічного блоку ми відносимо сукупність ціннісного відношення представників певної культури до об'єктів і явищ соціоприродного світу домінуючі потреби, мотиви й інтереси, що спрямовують процеси трудової, пізнавальної, творчої діяльності та спілкування. Емоційно-вольовий блок містить типові для певної національно-культурної спільноти моделі чуттєвого відображення та емоційної оцінки навколишнього світу, пануюче світовідчуття, морально-психологічний клімат у суспільстві, ставлення до життя, людини і культури. Поведінковий блок характеризують практичний досвід праці, пізнання, творчості й спілкування, типові національні, етнокультурні звичаї та традиції; стереотипи соціальної поведінки, у тому числі стосовно представників інших культур і народів.

Отже, ми вважаємо, що культуровідповідне виховання впливає на загальний творчий розвиток особистості, охоплює всі її сфери, які пов'язані з процесами трудового, морального, розумового, фізичного, естетичного розвитку.

Особливий внесок у творчий розвиток учнів на основі ідей культуровідповідного виховання зроблено видатним українським педагогом В. О. Сухомлинським. Перш за все, учений визначав виховання як матеріалізацію ідей, як людинознавство та культуротворчість. Мету й зміст виховання Василь Олександрович вбачав у тому, «щоб кожному юнакові, кожній дівчині дати моральну, розумову, практичну й психологічну підготовку до праці, розкрити в кожному з них індивідуальні задатки, нахили і здібності» [4, с. 8]. Не менш важливим є й те, що розвиток творчої особистості на основі ідей культуровідповідного виховання в його педагогічній системі забезпечує «повноту й гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, у якій вихователь бачить такі сторони, риси, грані, як моральну, ідейну, громадянську, розумову, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість» [1, с. 72].

Підтвердження зазначеному вище можна побачити в педагогічній практиці Василя Олександровича. Процес формування творчих якостей, які прищеплювалися дітям у Павлівській середній школі, ґрунтувався на різних ідеях і принципах навчання та виховання, у тому числі й на ідеї культуровідповідності. Завдяки старанням видатного українського педагога, творчий розвиток особистості відбувався на основі народних традицій і звичаїв, рідної мови та літератури, що сприяло її моральному, трудовому, розумовому, фізичному, естетичному вихованню.

Згідно з роздумами великого науковця моральні багатства суспільства стають індивідуальними надбаннями кожного,

перетворюючись у норми та правила моральної поведінки. На його думку, завдяки моральному вихованню формуються творчі якості особистості й такі відношення, коли “людина людині друг, товариш і брат”, та утворюються уважність, чутливість і чуйність до духовного світу кожної особистості.

Як вважав В. О. Сухомлинський, найпріоритетніша мета морального виховання – це формування моральної культури, переконань, правил поведінки на основі системи загальнолюдських і національних цінностей, за допомогою котрих створюються “реальні моральні, високоідейні, громадянські відносини в колективі” [4, с. 151].

Трудове виховання В. О. Сухомлинський розглядав як “формування комуністичного ставлення до праці як до першої життєвої потреби; виховання звички працювати на користь суспільства; вироблення навичок загальної трудової культури; оволодіння системою трудових умінь і навичок; формування й розвиток індивідуальних здібностей, нахилів, покликання” [5№4, с. 63]. Василь Олександрович розумів трудове виховання як “гармонію трьох понять: треба, важко і прекрасно” [2, с. 572], а також “єдність трудової культури й загального розвитку – морального, розумового, естетичного, фізичного...; розкриття, вияв, розвиток індивідуальності в праці...; високу моральну сутність праці, її суспільно корисну спрямованість; раннє залучення до продуктивної праці, трудове життя в дитинстві, й отроцтві; різноманітність видів праці; постійність, безперервність праці; риси продуктивної праці дорослих у дитячій праці; посиленість дитячої праці; наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок; творчий характер праці, поєднання зусиль розуму та рук; загальний характер продуктивної праці; єдність праці й багатогранного духовного життя; розуміння та відчуження залежності життєвих благ і культурних цінностей, які дістає людина, від її особистої участі в загальній праці” [1, с. 166]. Це доводить те, що трудове виховання грало дуже важливу роль у формуванні творчих якостей учнів.

Одним з найважливіших видів виховання в педагогіці Василя Олександровича виступає розумове, яке “передбачає набування знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, у застосуванні їх на практиці” [4, с. 206]. Мета розумового виховання, на думку педагога, полягає в “розвитку інтелекту” дитини [1, с. 92].

Фізичну культуру педагог сприймав як “найважливіший елемент здоров’я, джерело життєрадісності” [4, с. 64]. Фізична культура у вихованні В. О. Сухомлинського складається з “турботи про здоров’я та збереження життя як найвищої цінності; системи роботи, що забезпечує гармонію фізичного розвитку й духовного життя, багатогранної діяльності людини” [2, с. 356], що також зприяло розвитку творчих здібностей вихованців.

Особливе місце в педагогічному доробку Василя Олександровича займає естетичне виховання як чинник формування творчих якостей особистості, головні завдання котрого полягали у формуванні естетичної культури учнів, їх естетичного ставлення до мистецтва та різних життєвих обставин, а також у творенні прекрасного в людині, в оточуючому її просторі тощо. Найважливіше завдання естетичного виховання В. О. Сухомлинський вбачав у тому, щоб “навчити дитину бачити в красі навколишнього світу, у красі людських стосунків духовне благородство, доброту, сердечність і на цій основі утверджувати прекрасне в самій собі” [1, с. 177].

Дуже важливу роль у формуванні творчої особистості належить сімейному вихованню. Сім’я, на думку вченого, є «першою школою інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання» [4, с. 12]. Автор відмічає, що саме в сім’ї дитина отримує перший розвиток та формування особистості. Сім’я виконує суттєву функцію в засвоєнні загальнолюдських цінностей, норм поведінки, культурних звичаїв, традицій і розвитку творчих задатків, бо, як кажуть, без сім’ї немає школи.

В. О. Сухомлинський у навчально-виховному процесі застосовує різні форми та засоби культуровідповідного спрямування, наприклад, такі як «інтелектуальний фон школи», «створення радості пізнання», «емоційний фон», школа під голубим небом, школа радості, уроки в зелених класах, уроки мислення, уроки розвитку мовлення, «вузлики знань» (проблемні запитання), «Книга природи», дві програми навчання (обов’язкова і розширена).

Отже, Василь Олександрович вибудовував культуровідповідне виховання та формування творчої особистості учнів на основі народознавчих, національних традицій, звичаїв та обрядів. Видатний педагог-новатор реалізував культуровідповідні ідеї, починаючи з початкових класів. Він застосовував такі види робіт, як написання казок, оповідань, міфів, легенд, що формують національний образ світу, але, у той же час, не відкидають світоглядні моделі інших народів, цивілізацій та культур. Усе це доводить наші припущення щодо застосування ідеї

культуровідповідного виховання з метою розвитку творчих якостей особистості.

Наступні дослідження проблеми можуть бути спрямовані на розкриття вікових аспектів, форм та методів культуровідповідного виховання творчої особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. Сухомлинський. // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.1. – С. 55. – 206.

2. Сухомлинський В.О. Гармонія трьох начал / В. Сухомлинський. // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. – С. 569–578.

3. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В. Сухомлинський. // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 283 – 582.

4. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа / В. Сухомлинський. // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С. 7 – 390

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 5097. – оп. 1. – спр. 169.

УДК 37.013.73:37(09)

ВПЛИВ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА І ДИТИНИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ДНЗ «ЯЛИНКА» БРОВАРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)

Тетяна ТОЦЬКА (Бровари)

У статті розкривається вплив філософських ідей літературних творів В.О.Сухомлинського на становлення особистості педагога та виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: особистість педагога, особистість дитини, професійне зростання, педагогічний потенціал, виховання і розвиток, оновлення змісту освіти.

В статті розкривається влияние философских идей литературных произведений В.О.Сухомлинского в становлении личности педагога и воспитании детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: личность педагога, личность ребенка, профессиональный рост, педагогический потенциал, воспитание и развитие, обновление содержания образования.

Дитячий садок, вихователь, діти. Чи завжди все в житті дитсадка знаходиться в гармонії, злагоді, у взаєморозумінні... Однозначно ні – це життя, але шляхи до розуміння, ширості, любові у стосунках з дітьми, колегами, батьками потрібно шукати. Потрібно шукати шляхи до оновлення змісту роботи з дітьми, потрібно оновлювати методи і прийоми навчально-виховної роботи, потрібно зростати професійно, а для цього потрібно любити свою роботу, любити дітей. Для будь якої людини природним є прагнення пізнати саму себе та собі подібних. А для педагога це першооснова його професійних можливостей і здатностей. Проте як мало, власне кажучи, ми знаємо про вплив педагога на вихованця та становлення особистості самого себе. Таємниці «малого» і «великого» всесвіту, два дивовижні світи Дорослого та Дитини залишаються й досі нерозгаданими, а тому такими привабливими.

Перші сторінки людської книги життя заповнює раннє дитинство.

О цій порі, як ніколи глибоко і свіжо сприймається світ: і трави здаються зеленішими, і сонце теплішим, а дорослі мудрими й добрими.

«...День у дитинстві здається безконечним, луг – безмежним, поле – безкраїм ...Чого воно так?» , запитує герой твору « Зелений луг,

квіти, метелики» В.Сухомлинського і тут же ми знаходимо відповідь: « Мабуть тому, що саме в дитинстві перед нами відкриваються найтонші, найніжніші барви рідної землі».

«Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, самобутнє, неповторне життя. І від того, як минуло дитинство, хто вів за руку в дитячі роки, що ввійшло в її розум і серце з навколишнього світу – від цього багато залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк» [5, с. 234]

І тут важливо, щоб поруч з дитиною був чуйний, небайдужий, з добрим серцем вихователь, саме від нього залежить чи зуміє він розвинути у дітей вміння бачити «дива» природи, вміти помічати їх, не пройти мимо, а зупинитись, помилуватись, помріяти, замислитись «чому воно так?» і знайти відповідь у дорослого, який завжди поруч, рядом, який все знає, який теж «родом з дитинства» і не втратив цього відчуття.

Водночас в своїх творах В.Сухомлинський порушує багато проблем виховного впливу як на дитину дошкільного віку, так і на самого педагога. Безсумнівним є одне – проблеми ці не залишають байдужими нікого. У нашому швидкоплинному світі все, що стосується